

Bećarac kao usmenoknjiževni oblik

Malović, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:484952>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-02-27**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FILOZOFSKI FAKULTET

LUCIJA MALOVIĆ

BEĆARAC KAO USMENOKNJIŽEVNI OBLIK

ZAVRŠNI RAD

Pula, 2020.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

LUCIJA MALOVIĆ
0303076793

BEĆARAC KAO USMENOKNJIŽEVNI OBLIK

Završni rad

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Predmet: Hrvatska usmena književnost

Mentor: doc. dr. sc. Boris Koroman

Pula, rujan 2020.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Bećarac	3
2.1. Povijest i područna raslojenost bećarca	4
2.2. Prigode u kojima se izvodi bećarac	6
3. Bećarac kao usmenoknjiževni oblik	8
3.1. Bećarac kao dio usmene književnosti	8
3.2. Zastupljenost rime u bećarcu	11
4. Klasifikacija bećarca	12
4.1. Kalendarsko semantičko polje	13
4.2. Etnološko semantičko polje	15
4.3. Sociološko semantičko polje	16
4.4. Glazbeno semantičko polje	20
4.5. Ljubavno semantičko polje	20
5. Bećarac u Generalskome Stolu	23
5.1. O Generalskome Stolu	24
5.2. Zastupljenost, prigode i način izvođenja bećarca u Generalskome Stolu.....	25
5.3. Klasifikacija bećarca u Generalskome Stolu.....	28
5.4. Povezanost s <i>rozgalicama</i>	29
6. Zaključak	32
7. Sažetak.....	33
8. Literatura	34

1. Uvod

Ideja za naslov i temu završnoga rada, *Bećarac kao usmenoknjiževni oblik*, proizašla je, prije svega, iz ranije napisanoga seminarskoga rada pod naslovom *Bećarac – dio usmene književnosti*. Iza svega toga krije se ljubav prema proučavanju i njegovanju folklorne i kulturne baštine Republike Hrvatske, a ona je rezultat dugogodišnjega amaterskoga rada kao voditeljice dječje folklorne sekcije te aktivnoga članstva plesne, pjevačke i glazbene sekcije Kulturno-umjetničkoga društva „Lipovac“ iz Generalskoga Stola.

Iako su za Generalski Stol karakteristične rozgalice, ovaj se rad najvećim dijelom bavi bećarcem, koji se našao na Listi nematerijalne kulturne baštine Republike Hrvatske. U nastavku rada pokušat ću što preciznije prikazati bećarac kao usmenoknjiževni oblik. Da bih to bilo tako, za početak ću odgovoriti na pitanja – što je bećarac, od koje riječi dolazi, kakvoga je karaktera i koje su njegove karakteristike? Zatim ću ukratko opisati njegovu povijest, a onda i područnu raslojenost. Nakon toga ću opisati na koji se način bećarac izvodi, a onda ću ukratko opisati i prigode u kojima se bećarci najčešće izvode ili su se nekada izvodili. Tu ću se dotaknuti i tzv. *Slučaja bećarac* koji je podigao na noge gotovo cijelu Hrvatsku, posebice etnomuzikologe i druge stručne osobe.

Iduće poglavlje, ujedno i glavni dio rada, baviti će se bećarcem kao dijelom usmene književnosti. Ukratko ću objasniti što je usmena književnost i što se smatra usmenoknjiževnim oblicima. Zatim ću navesti značajke prema kojima se bećarac može smatrati usmenoknjiževnim oblikom, a onda ću reći i nešto o zastupljenosti rime u bećarcu.

U četvrtom ću poglavlju spomenuti klasifikaciju poslovice, koju je u knjizi *Poslovice, zagonetke i govornički oblici* (Zagreb, 1996.) opisao Josip Kekez, a koja će mi pomoći u naumu da, prema motivsko-tematskim obilježjima, samostalno pokušam klasificirati bećarce u određena semantička polja. Za svako polje navest ću nekoliko primjera bećaraca, što iz stručne literature, što onih koje sam prikupila od kazivačica.

Peto poglavlje posvećeno je mome rodnome kraju, Generalskome Stolu. Provela sam malo istraživanje o bećarcu na tome području u kojemu su mi pomogle kazivačice Roza Benić – Žuža (84), Katica Pavletić (86), Barka Škrtić (74) i Lana Legek (32). Cilj istraživanja bio je saznati jesu li se bećarci uopće izvodili u tim krajevima. Ako

jesu, na koji način, u kojim prilikama, jesu li izvođači bili toliko domišljati da smišljaju tekstove prilikom same izvedbe ili su ipak izvodili već ranije osmišljene tekstove te kako su oni znali klasificirati bećarce. Prije svega, reći ću nešto o mjestu Generalski Stol, a zatim proći kroz navedene ciljeve. U tome poglavlju važno je spomenuti i *rozgalice*, poseban glazbeni izričaj vrlo sličan bećarcu, koji je također pronašao mjesto na Listi nematerijalne kulturne baštine Republike Hrvatske. Nakon kratkoga opisa rozgalica, pokušat ću usporediti bećarac i rozgalice.

Kulturna baština Republike Hrvatske bogata je raznim napjevima i plesovima, a svaki od njih ima svoje čari, pogotovo mali glazbeni izričaji poput *bećarca*, *rozgalica*, *ojkalica*, *gange*, *rere* i mnogih drugih, koji nam pričaju priče o životu nekada i sada. Upravo sam zato odlučila pisati o bećarcu i pokazati što se sve krije iza jednoga deseteračkoga distiha.

2. Bećarac

Bećarac je napjev karakterističan za područje Slavonije, Baranje i Srijema čiji je važni čimbenik i vokalna i/ili instrumentalna glazba (Užarević 2012: 143). „Naziv bećarac potječe od turske riječi *bekar*, koja se u hrvatskoj jezičnoj uporabi odnosi na *bećara*, *lolu* ili *bekriju*.“¹ Tako se u hrvatskome narodu kaže za boema, mladog dečka vesele naravi koji nije oženjen niti ima djevojku, a sklon je raskalašenom životu te uživa u hrani, piću i ženama. Bećarima se nazivaju i muškarci koji su oženjeni, a kod kojih je ostala ista sklonost kao u neženja. „Žena sa sličnim svjetonazorom i vladanjem naziva se *bećaruša*.“ (Užarević 2012: 147). Bećari i bećaruše tako su postali inspiracija za mnoge stihove bećaraca.

*Bećar nisam, a bećar mi kažu,
sad ću biti pa neka ne lažu.*

(Njikoš 1970: 144)

Ili pak:

*Ženo moja, bećarušo moja,
sam' bećariš, za mene ne mariš.*

(Ivančan 1988: 145)

Tekstovi bećaraca uglavnom su vedroga i veseloga karaktera, a najčešće su prožeti alegorijama i metaforama. Kod izvođenja bećarca „cijene se pjevači koji imaju dobru dikciju i jak glas, koji dobro poznaju repertoar starih i novih stihova te koji su dosjetljivi, spretni i brzi u oblikovanju novih stihova. Za razliku od drugih tradicijskih slavonskih pjesama na deseteračke stihove (*svatovac*, *drumarac*, *bušarac* i drugi), koji se izvode bez instrumentalne pratnje, bećarac se redovito izvodi uz instrumentalnu pratnju. Bez instrumentalne pratnje izvodi se samo onda kada u blizini nema tamburaša.“² Bećarac se sastoji od dva deseteračka stiha koji se obavezno rimuju.

¹ <https://slavonski.hr/svjetska-godisnjica-becarca-unesco-je-prije-5-godina-na-popis-svjetske-nematerijalne-kulturne-bastine-uvrstio-i-becarac/>, pristupljeno: 20. kolovoza 2020.

² <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/becarac-vokalno-instrumentalni-napjev-s-podrucja-slavonije-baranje-i-srijema/7156>, pristupljeno: 20. kolovoza 2020.

Veoma različiti deseterački stihovi „najčešće su ljubavni ili metaforično erotski, a njima se hvale vlastite vrline, ljepota, sposobnosti, imovno stanje, izruguju se neistomišljenici i suparnici, prkosi se i inati“³. Prvi deseterac tvori jednu određenu tezu, a drugi deseterac je najčešće humorna antiteza prvom.

„Bećarac je kao tradicijski vokalni i vokalno-instrumentalni napjev i kao neizostavan dio današnje tradicijske kulture Slavonije, Baranje i Srijema opstao na društvenoj i glazbenoj sceni zahvaljujući organiziranoj djelatnosti amaterskih folklornih i glazbenih udruga i ansambala, folklornih i glazbeno-folklornih manifestacija (smotri, susreta, seminara i festivala), a djelomično zahvaljujući i estradnim glazbenicima i diskografskoj produkciji. Sve ove djelatnosti na razne načine podupire i podržava društvena zajednica na državnoj, regionalnoj, županijskoj, općinskoj i lokalnoj razini.“⁴ Zahvaljujući tome, bećarac se našao na Listi nematerijalne kulturne baštine i kao takav je u studenom 2011. godine zaštićen od strane UNESCO-a. On je dio naše kulture i identiteta, stoga ga treba čuvati kako bi i buduće generacije mogle zaplesati uz zvukove tamburice i zapjevati pokoji šaljivi stih.

2.1. Povijest i područna raslojenost bećarca

Prema istraživanjima Maje Bošković-Stulli, žanr pjesmice, odnosno bećarca, u Hrvatskoj je nastao otprilike u drugoj polovici 19. stoljeća (Bošković-Stulli 1978: 305). Mladen Leskovic, srpski povjesničar i književni kritičar, također pretpostavlja da je bećarac kao žanr nastao u drugoj polovici 19. stoljeća, ali da se njegovi počeci naziru od kraja 18. i početka 19. stoljeća (Leskovic 1968: 107). Možda se prvim stihovima bećaraca, koji su ostali aktualni sve do danas, mogu smatrati oni u djelu *Satir iliti divji čovik* (Osijek, 1774.), autora Matije Antuna Reljkovića. One koji su i danas najaktualniji uočila sam već u samome predgovoru u kojemu autor izražava namjeru da svojim starosjediocima, ili kako ih on naziva – „domorocima“, pokloni nekoliko stihova.

*Dobro mi je i boljem se nadam,
u čem' hodim u tome i spavam.*

³ <http://baza-becaraca.hkcp.hr/povijest/>, pristupljeno: 20. kolovoza 2020.

⁴ <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7153>, pristupljeno: 20. kolovoza 2020.

(Reljković 1774: 24)

Stihove, koje Slavonci i danas s radošću izvode, pronašla sam u prvome dijelu *Satira* u kojemu Satir opisuje Slavoniju.

*Slavonijo, zemljo plemenita,
vele ti si lipo uzorita.
Nakićena zelenim gorama,
obaljana⁵ četirim vodama.
Na priliku zemaljskoga raja
rike⁶ teku sa četiri kraja.*

(Reljković 1774: 32)

Matija Antun Reljković svojim je djelom pokazao da su pjesničko stvaralaštvo, Slavonija i njezina tradicija dio njegove duše. Očuvanost i njegovanje Reljkovićevih stihova samo su jedan od primjera prenošenja kulture i tradicije „s koljena na koljeno“. Jednom su prilikom članovi KUD-a „Tomislav“ iz Cerne govorili o tome da bećarcu nije uvijek potrebna instrumentalna i vokalna pratnja niti osobe koje će ga zapisivati jer će bećarac uvijek naći mjesto među Slavoncima zato što živi u njihovim srcima, a ne u glavama.

Vrativši se na ranije spomenuto, treba istaknuti kako Josip Užarević objašnjava da je zanimljivo što Mladen Leskovic oblikovanje bećarca kao vokalno-instrumentalnoga napjeva dovodi u vezu s gajdama tj. sa sredinom 19. stoljeća, kao i s tamburicom, odnosno drugom polovicom 19. stoljeća (Užarević 2012: 145). Bećarac se u razdoblju od 1878. do 1914. godine razvio na području Slavonije, Srijema, Baranje i Bačke, a nešto kasnije „udomaćio“ se u većini dijelova kontinentalne Hrvatske, pogotovo u onim krajevima koje karakteriziraju slični oblici napjeva kao što su *rozgalice* na području Karlovačkog Pokuplja i *ojkalice*⁷ na području Korduna, Banije, Like i kontinentalne Dalmacije (Ivančan 1988: 20). Zanimljivo saznanje je da se na području grada Slunja bećarac toliko uklopio da je, uz slunjske ojkalice, jednako aktualan kao i na slavonsko-

⁵ *obaljana* – okružena, omeđena

⁶ *rike* - rijeke

⁷ *ojkalice* - netemperirano dvoglasno pjevanje samoizniklo u Dalmatinskoj zagori

šokačkim područjima. Dokaz tomu je manifestacija *Slunjska večer bećarca*, čiji je glavni organizator Kulturno-umjetničko društvo „Korana“ iz Slunja, na kojoj sudjeluju folklorna društva iz cijele Hrvatske izvodeći bećarce karakteristične za svoje područje.

2.2. Prigode u kojima se izvodi bećarac

Bećarac se obično izvodi tako da jedan pjevač, najčešće muškarac, otpjeva prvi stih, a zatim ga, u ponavljanju istoga, prate i ostali pjevači. „Kod ponavljanja stihova dolazi do melodijske varijacije u kadenci. Isto se događa i s drugim stihom.“ (Užarević 2012: 144). Kod izvedbe bećarca neizostavno je spomenuti samoopjevavanje i natpjevavanje. Samoopjevavanje podrazumijeva tematiziranje lirskoga subjekta i okolnosti njegova života i djelovanja te tematiziranje nekoga sela ili kraja (Užarević 2012: 159).

*Oj, Vinkovci, alaj ste na glasu,
Vinkovačke jeseni vas krasu.*

(Hrvatska riječ⁸, Vinkovci)

S druge strane, natpjevavanje ili podbadanje podrazumijeva dijalog između dvaju ili više pjevača koji predvode svoje pjevačke skupine. Takav glazbeni dijalog može biti vođen između dvaju ili više susjednih sela, žene i muškarca, predstavnika dviju ili više skupina različitih pogleda i interesa i sl.

*Kad si mala obrve čupala,
što me nisi na čupanje zvala.
Švaler⁹ mali, ti se mene mani,
a veliki, stani pa divani.*

(Natpjevavanje – Bećarac, YouTube¹⁰, Bukovlje)

⁸ <http://www.hrvatskarijec.rs/vijest/A19449/Ljepota-hrvatskoga-folklora/>, pristupljeno: 21. kolovoza 2020.

⁹švaler - zavodnik

¹⁰ https://www.youtube.com/watch?v=o3_xfHFjzCc, pristupljeno: 21. kolovoza 2020.

Josip Užarević ističe kako je važno znati da se bećarac ne izvodi u kolu (Užarević 2012: 144). Nekada se bećarac izvodio kad god je to bilo moguće, na *prelu*, *divanu*, *čijalu*, *pokladama*, okupljanjima djevojaka i momaka, prilikom obavljanja raznih poslova itd., a danas se uživo može čuti jedino u svatovima, na pučkim okupljanjima te folklornim manifestacijama. Upravo je jedna od folklornih manifestacija ostala zabilježena po tzv. *Slučaju bećarac* koji je uznemirio mnogo stručnjaka, poznatih osoba, folkloriša, ali i javnost općenito. Mladi Valpovčanin Branimir Čolaković (24), član HKUD-a „Valpovo 1905“, poznat je kao prva osoba u povijesti hrvatske tradicije koja je kažnjena zbog otpjevanog bećarca. Branimir je kažnjen jer je 28. lipnja 2018. godine u povorci, na manifestaciji Ljeto valpovačko, otpjevao stihove *Mala moja, ti u plavoj bluzi, / dođi bliže pa mi se na***i*, koji su uvrijedili djelatnicu policije i potaknuli je na podizanje tužbe protiv Valpovčanina. Jedni su tada bili uz Branimira te poručili kako srž bećarca i jest u tome da je vrcav, duhovit, hrabar, da mu je funkcija nasmejati slušatelja i da je kao takav zaštićen, no drugi su ipak bili na strani policajke. Teško je znati kome je bećarac bio upućen i što se sve krije iza navedenih stihova, stoga ću raspravu o tome prepustiti stručnjacima.

NEUGODNO IZNENAĐENJE

“Slučaj bećarac”: Policija podigla i drugu optužnicu protiv valpovačkog bećara?!

Slika 2.1. Naslovnica Glasa Slavonije¹¹

¹¹ <https://www.glas-slavonije.hr/283494/1/Slucuj-becarac-Policija-podigla-i-drugu-optuznicu-protivvalpovackog-becara>, pristupljeno: 21. kolovoza 2020.

3. Bećarac kao usmenoknjiževni oblik

Stipe Botica navodi kako je usmena književnost hrvatskoga naroda bogata i raznovrsna jer se pojavljuje i u živoj izvedbi i u zapisima usmenoknjiževnih tekstova tijekom povijesnoga trajanja (Botica 1995: 5). Upravo tako se pojavljuje i bećarac. Postoji mnogo zapisanih stihova bećaraca osmišljenih kroz povijest, no još uvijek nastaju i novi stihovi, koje ljubitelji bećarca zapisuju u svoju zbirku kako bi se i oni prenosili „s koljena na koljeno“. Radi takvih zapisa Milivoj Solar navodi kako se ne smiju zanemarivati dodiri, veze i utjecaji između pisane i usmene književnosti jer nema razloga da se istovremeno, i na istoj razini, ne raspravlja o tvorevinama tih dviju književnosti (Solar 1976: 115).

U nastavku rada objasniti ću nekoliko segmenata prema kojima se bećarac može smatrati dijelom hrvatske usmene književnosti.

3.1. Bećarac kao dio usmene književnosti

Usmenu književnost, kao i mnogi stručnjaci, najlakše definiram kao književnost koja se usmeno prenosila „s koljena na koljeno“. Botica je pisao o važnosti zapisivanja usmene predaje jer ti zapisi u sebi kriju ne samo književno, nego i kulturno, antropološko te etnološko bogatstvo hrvatskoga naroda (Botica 1995: 5). Stoga, mogu reći kako je i bećarac dio toga bogatstva.

Užarević je objasnio da, ukoliko se riječ uzme kao temeljna jedinica jezika, utoliko se donjom granicom književnoga minimalizma mogu smatrati djela sastavljena od dviju riječi ili jedne koja zapravo obuhvaća dvije riječi (Užarević 2012: 15). Tako se minimalizmom usmene književnosti može smatrati i bećarac, koji se, kako je ranije navedeno, sastoji od dva deseteračka stiha. Upravo se taj dvostih smatra vrstom pjesme što znači da se tekst bećarca može nazvati cjelovitim pjesničkim oblikom. Solar jednostavne oblike shvaća kao jezične tvorevine koje izražavaju životne pojave koje su shvatljive kao zasebne smislene cjeline (Solar 1976: 160). Takvo obilježje ima i bećarac u kojem se deseteračkim distisima opjevava životna svakodnevnica ili neka životna pojava.

*U Semeljci nima apoteka,
zato j' seka opet svaka lijepa.*

(Njikoš 1970: 168)

Ili pak:

*Sinoć naši diku spominjaše,
pa se moja usta nasmijaše.*

(Njikoš 1970: 144)

Iako se bećarac smatra pjesničkim oblikom, on nije isto što i lirska pjesma jer se, za razliku od običnih lirskih pjesama, uvijek ostvaruje vokalno-instrumentalnom izvedbom na sceni. Jedan je od najkraćih usmenoknjiževnih oblika zbog čega se može svrstati pod jednostavne oblike ili tzv. minijature.

Kada je riječ o bećarcu, slobodno se može govoriti i o intermedijalnosti. Osim što se može pojaviti kao jedan medij, bećarac uključuje i medije kao što su glazba, ples, koreografija i sl. Isto tako, bećarac se može pojaviti i u filmu, bilo u pisanom ili usmenom obliku. Jedna od značajnih odlika usmenoknjiževnih oblika je i varijacija unutar zadanoga oblika, a tu varijacijsku uporabu imamo i u bećarcu.

*Nestašna sam, govor me odaje,
po govoru selo me poznaje.*

(Ivančan 1988: 132)

Tako je ovdje je moguća promjena spola lirskoga Ja:

*Nestašan sam, govor me odaje,
po govoru selo me poznaje.*

Osnovna formalno-sadržajna osobina bećarca je dvočlanost koja prožima sva strukturno-kompozicijska, ritmička, sintaktička, semantička (motivsko-tematska) i druga obilježja (Užarević 2012: 151). Forma se odnosi na već spomenute deseteračke distihe od kojih svaki stih sadrži jednu rečenicu, tj. relativno samostalnu misao. Zbog toga se u većini slučajeva dvočlanost ostvaruje kao sintaktički i psihološki paralelizam.

*Što je cvita, to su tulipani,
što j' momaka, to su Budrovčani.*

(Njikoš 1970: 167)

Prilikom analiziranja poezije, prvo što se pokušava otkriti su tema i motivi. Da bi neko djelo nastalo, potrebna je inspiracija odnosno tema. Tako je i s bećarcima. Najčešće teme bećaraca su ljubav, erotika i spolna žudnja pa se smatra da su autori takvih bećaraca uglavnom seoske djevojke i momci predbračnoga uzrasta i statusa pa se tu javlja semantička dihotomija JA – TI (dika, lola, mala) (Užarević 2012: 151).

*Dođi lolo okolo i priko,
stvaraj staze da nas ne opaze.*

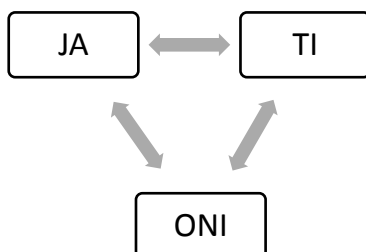
(Ivančan 1988: 131)

U tu se dihotomiju često ubacuje i treći element ON/ONA/ONI (selo, roditelji, rodbina i dr.) (Užarević 2012: 152).

*Meni nana za dragana ne da,
šuti nano, imaš svoga đeda.*

(Ivančan 1988: 122)

Josip Užarević u knjizi *Književni minimalizam* odlično prikazuje osnovnu shemu bećaraca:

Bio bećarac zapisan ili usmeno ispričan, tj. izveden, on svakako iza sebe krije neku priču iz koje se može izvući dobra i loše pouka. Svako književno djelo ima svoju pouku, a posebice oblici usmene književnosti, stoga se bećarac svakako može smatrati jednim od usmenoknjiževnih oblika, rekla bih, minijaturom usmene književnosti.

3.2. Zastupljenost rime u bećarcu

Solar objašnjava kako rima, između ostaloga, ima i ulogu stvaranja zvučnih efekata te da se njome postiže organizacija stihova (Solar 1976: 92). Rima je neizostavni dio bećarca jer ona ističe duhovitost i dinamičnost stihova. Vrste rima dijele se prema rasporedu u strofama, podudaranju glasova i naglasaka te podudaranju određenog broja slogova. Kada je riječ o bećarcu, naglasak stavljam na one vrste koje se razlikuju po broju slogova koji se ponavljaju. U bećarcima se uglavnom podudaraju dva sloga pa bez sumnje mogu zaključiti kako je riječ o tzv. ženskoj rimi.

Rima se obično pojavljuje na kraju stihova, no osim na kraju, u bećarcu se pojavljuje i unutar stiha odnosno rimuju se polustihovi pa je riječ o unutarnjoj ili leoninskoj rimi, ali rimuju se i riječi unutar polustihova pa je riječ o unutarpolustihovnoj rimi. Prema tim trima mogućnostima, Užarević je sastavio shemu mogućih tipova rimovanja koja izgleda ovako:

- | - || - | - |||

Vodoravne crtice su oznaka pozicije rimovanih riječi, jedna je okomita crtica oznaka za razdjel unutar polustiha, dvije su oznaka za cezuru, a tri označavaju pauzu na kraju stiha. Na primjeru to izgleda ovako:

<i>Oko moje plavo i garavo,</i>	- - a a
<i>dosta si mi svita izvaralo.</i>	- - - a

(Njikoš 1970: 144)

U bećarcima se mogu rimovati čak i suglasnici pa se tako mogu rimovati *č i ć, l i r, r i*

j, m i n, lji nj, di b itd. (usp.: kuće – luče, šora – moja, kerme – rene, sudi – ljubi, davno – napupano, rulja – struja, lola – olova...) (Užarević 2012: 156).

4. Klasifikacija bećarca

Proučavajući mnogobrojne vizualne i auditivne zapise bećaraca, uočila sam koliko se oni zapravo razlikuju. Kako po melodiji i načinu izvođenja, tako i po motivima i tematici. Teško je odrediti prevladava li više ljubavna ili etnološka tematika, no sigurno je da se u bećarcima opjevavaju običaji, sela, gradovi i njihovi stanovnici, svirači, momci i djevojke, njihovi izgledi, priroda, povijest itd. Moglo bi se još mnogo toga dodati. Kroz stihove bećaraca može se jasno predočiti kakav je ljudski mentalitet bio u prošlosti, o čemu su ljudi razmišljali, što su radili, kako su se ponašali i sl. Tradicija opjevavanja životne svakodnevice ne da do danas nije prekinuta, nego je možda još i aktualnija, pogotovo među tamburaškim sastavima. Čim se u Hrvatskoj, pa čak i svijetu, dogodi nešto dobro, loše, smiješno ili zanimljivo, tamburaši se odmah uhvate pisanja stihova te za nekoliko dana objave snimke bećaraca. Primjer toga je tzv. *Korona bećarac* kojim su članovi Tamburaškog sastava „Garavi“ pokušali otjerati nametljivi *koronavirus*.

*Bijelog luka i slanine prisne,
natjerat će Koronu da vrisne.*

*Dado stari, ništa se ne brini,
sa tavana slanine nam skini.*

*Moj kum danas post'o doktor pravi,
donio mi rakiju od lani.*

*Nemam više prebijene kune,
potrošio sve sam na sapune.*

(TS Garavi, *Korona bećarac*¹²)

Iako Kekez s jedne strane klasifikaciju usmenoknjiževnih oblika smatra teškom,

¹² https://www.youtube.com/watch?v=k39P_PBPefo, pristupljeno: 26. kolovoza 2020.

s druge strane kaže da je klasifikaciju ipak potrebno izvršiti kako bi sačuvani oblici bili pregledniji (Kekez 1984: 58 - 59). Isto treba učiniti i sa zapisima bećaraca, iako u narodu već postoje određene klasifikacije, no o tome ću nešto više reći u petom poglavlju rada. Proučavajući motivsko-tematska obilježja bećaraca, odlučila sam ih klasificirati prema određenim semantičkim poljima, baš kao što je Josip Kekez, u knjizi *Poslovice, zagonetke i govornički oblici* (Zagreb, 1996.), klasificirao poslovice, jednu od najkraćih usmenoknjiževnih oblika. Kekez razlikuje deset semantičkih polja: društveno značenjsko, etnološko, filozofsko, kalendarsko, moralno, politološko, povijesno, profesijsko, psihološko te vjersko značenjsko polje (Kekez 1996: 61 - 174). Bećarce je teško klasificirati i svrstati u određena semantička polja jer, kao što je već rečeno, opjevavaju štošta pa se tako u jednom bećarcu preklapa i nekoliko različitih tema. Ako svoje poglede usmjerim na najčešća motivsko-tematska obilježja, onda bih ih podijelila u kalendarsko, etnološko, sociološko, glazbeno i ljubavno semantičko polje.

4.1. Kalendarsko semantičko polje

Već sam nekoliko puta spomenula da bećarci opjevavaju svakodnevicu pa tako i običaje te razne događaje. Slavonija, Srijem i Baranja poznati su mnogobrojnim folklornim manifestacijama. Neke od njih su državnoga i međunarodnoga karaktera pa su poznate, ne samo diljem Lijepe naše nego i svijeta. Zsigurno je većina Hrvata, ali stranaca, čula za Vinkovačke jeseni, Đakovačke vezove, Ljeto valpovačko, Miholjačko sijelo, Šokačko sijelo ili Brodsko kolo. Svaka od tih manifestacija već se niz godina odražava u istome periodu tijekom godine i traje nekoliko dana. Bilo bi vrlo neobično da one nisu spomenute u pojedinim bećarcima. Primjerice:

*Alaj volim ići na vezove,
u Đakovo kad me dika zove.*

(Njikoš 1970: 167)

Ili pak:

Jeseni su, milo janje moje,

barem da su u godini troje.

(Vinkovačke jeseni 2020.¹³)

Nadalje, osim folklornih manifestacija, opjevani su i razni događaji. Mnogi od tih događaja, poput prela, čijala, žetve, berbe kukuruza ili raznih ophoda po selima, nisu zaboravljeni, ali se više ne održavaju kao što su nekada, osim ako nije riječ o glazbeno-scenskom prikazu običaja. Nekoliko primjera:

*Mene mama ne pusti na prelo,
pa je moje janje neveselo.*

(Njikoš 1970: 38)

*Kukuruzi prispili za branje,
dođi diko, bit će komušanje.*

(Njikoš 1970: 41)

*Čijam perje i mislim na diku,
'oće l' doći il' će drugoj poći.*

(Njikoš 1970: 44)

S druge strane, poklade i pokladna jahanja aktualni su i danas, kako na sjeveroistoku, tako i u drugim dijelovima Hrvatske. Poklade se još nazivaju maškare, mačkare, fašnjak, fašnik, karneval i dr. pa su prema tome nastali i različiti bećarci o tome događaju. Primjerice:

*Oj, poklade, alaj ste šarene,
prođe dika i poljubi mene.*

(Njikoš 1970: 11)

Ili pak:

¹³ <http://vinkovackejesenih.hr/jeseni-su-milo-janje-moje-barem-da-su-u-godini-troje/>, pristupljeno: 28. kolovoza 2020.

*Maškare su da se veselimo,
a Korizma da se žalostimo.*

(Pavletić, kolovoz 2020.)

Postoje i bećarci koji su nastali prema imenima odnosno imendanima. Ljudi prije nisu govorili da se, primjerice, nešto radi u određenom mjesecu, nego su se, vremenski orijentirali prema imendanima, uz koje su uglavnom bili vezani i neki događaji. Primjerice Jurjeva, Petrova, Josipova, Miholje i sl. Kod starijih se ljudi to čuje i danas. Zanimljivo je da se od svih godišnjih doba jedino jesen povezuje sa ženidbom i udajom. Još nisam uspjela pronaći odgovor na pitanje zašto je to tako, ali svakako neću stati s istraživanjem dok to ne saznam.

*Ide jesen, ide i Mi'olje,
ženite se brkate nevolje.*

(Njikoš 1970: 40)

*Došla jesen, a i Mala gospa,
ja se uda, a ti švaler osta.*

(Pavletić, kolovoz 2020.)

4.2. Etnološko semantičko polje

Gotovo svako mjesto u sjeveroistočnoj Hrvatskoj ima neki svoj bećarac. Uglavnom je najviše bećaraca o selima, a upravo je selo glavni motiv etnološkoga semantičkoga polja. Takav trend opjevavanja sela proširio se na veliki dio Hrvatske pa je čak nastalo i mnogo bećaraca koji su identični, jedino je razlika u nazivu mjesta. Svako to opjevavanje uz sebe veže i neke druge motive poput prirode, životinja, događanja, običaja i sl. Njihova je uloga dodatno opisati glavni motiv, u ovome slučaju mjesto, ali isto tako imaju svoju samostalnu ulogu.

Oj, Viškovci, selo umiljato,

momci srebro, a djevojke zlato.

(Njikoš 1970: 168)

Nema sela ko što s' Tomašanci,

ni ti konja što su lipicanci.

(Njikoš 1970: 169)

Selo moje, ni brdo ni polje,

u tebi sam uvijek dobre volje.

(Škrtić, kolovoz 2020.)

Tu bih spomenula i običaj svatova, koji nije očuvan u cijelosti, ali je u nekim dijelovima Hrvatske ipak opstao, barem djelomično. Svako područje ima drugačiji običaj, no u kontinentalnoj Hrvatskoj rijetko koji svatovi prođu bez nekoliko otpjevanih stihova bećarca.

Volim kuma i staroga svata,

a djevera grlim oko vrata.

(Ivančan 1988: 108)

Ili pak:

Svi svatovi kao golubovi,

a mladići kao golubići.

(Škrtić, kolovoz 2020.)

4.3. Sociološko semantičko polje

Sociološko semantičko polje obuhvaća više tema i motiva. Prvi motiv, koji želim istaknuti, jest motiv majke ili motiv svekrve. Majka simbolizira utočište, toplinu te nježnost (Chevalier i Gheerbrant 2007: 407). Za majku se još kaže mama, mati ili čak mater. U bećarcima se spominje u raznim ulogama ili situacijama. Svekrva se

uglavnom spominje u bećarcima koji su vrlo duhovitoga karaktera.

*Lipo tilo rodila mi mama,
još ga malo naredim i sama.*

(Benić, kolovoz 2020.)

*Mila majko, il' Šokac il' Švabo,
sam' neka je mome srcu drago.*

(Ivančan 1988: 120)

*Oj, svekrvo, veži svoga sina,
zobnom slamom da ne 'oda za mnom.*

(Pavletić, kolovoz 2020.)

*Svekrvice, otvaraj kapiju,
vodimo ti snaju u avliju.*

(Njikoš 1970: 54)

Nadalje, jedan od značajnijih motiva u bećaraca su i dijelovi odjeće, nekada narodne nošnje, kao i tradicionalni ukrasi poput dukata, škuda ili koralja, koji su bili simbol dobrostojećega društvenoga sloja.

*Tkanica mi stoji o pojasu,
varam momke – po tom sam na glasu.*

(Ivančan 1988: 123)

*Od rozanca na diki košulja,
majka tkala, a ja šlingovala.*

(Ivančan 1988: 123)

*Više nisu dukati u modi,
već zemljica koja dobro rodi.*

(Ivančan 1988: 122)

Zatim su čest motiv snaša i bećar. Snaša je uglavnom bila glavni motiv bećarca u svatovima. Kao glavni motiv, popraćena je motivima rastanka, pletenica, gospodara, majke, tuge i sl. Pojam bećara objašnjen je ne prvim stranicama rada pa mogu reći da se javlja i u pozitivnim i u negativnim ulogama. Pod negativne uloge podrazumijevam kada bećar ostane bećar i nakon što se oženi, odnosno ako vara ženu s drugim djevojkama.

*Aoj, snašo, reci na rastanku,
jel ti žao ostaviti majku?*

(Njikoš 1970: 51)

*Naša snaša ima gospodara,
svezala je ruke kod oltara.*

(Njikoš 1970: 51)

*Ja sam bećar sa bećarske strane,
bit ću bećar dok me nesa'rane.*

(Ivančan 1988: 121)

*Da sam znala da ćeš bećar ostat,
ne bi tela tvojom ženom postat.*

(Pavletić, kolovoz 2020.)

Istaknula bih i motiv Mjeseca, odnosno mjesečine, koji simbolizira spoznaju i prolaznost vremena, odnosno vrijeme koje on mjeri svojim uzastopnim i pravilnim fazama (Chevalier i Gheerbrant 2007: 442). U bećarcima se mjesečina, odnosno misečina, obično pojavljuje uz tematiku ašikovanja¹⁴ i skrivanja istoga.

*Misečino, i ti puno znadeš,
samo pazi da me ne izdadeš.*

(Njikoš 1970: 144)

¹⁴ ašikovanje – udvaranje, ljubovanje

*Misečina uprla u granje,
lipa večer za ašikovanje.*

(Njikoš 1970: 144)

*Oj, Mjeseče, prijatelju stari,
ajde noćas za mene ne mari.*

(Pavletić, kolovoz 2020.)

Tu bih spomenula i psihološki paralelizam koji se može podijeliti u dva dijela. Prvi dio, koji obično prikazuje uvjetnu i metaforičku sliku prirode u čijoj se pozadini kriju emocionalna i psihološka stanja i drugi dio, koji se odnosi na junaka čije se stanje uspoređuje s prirodom. Nisam naišla na bećarac u kojem je motiv samo priroda jer, ako se i govori o prirodi, interpretativno se može vidjeti da vodi prema nekoj drugoj tematici, obično ljubavnoj ili erotskoj.

*Ružmarine, ti vršike nemaš,
ti vršike, a je nemam dike.*

(Njikoš 1970: 148)

*Ljubičice, ne cvati na brigu,
već u doli di se dvoje voli.*

(Njikoš 1970: 100)

*Duga njiva, a široka brazda,
ne dam dragom da mi bude gazda.*

(Benić, kolovoz 2020.)

Postoji još mnoštvo tema i motiva zastupljenih u bećarcima koje bi se moglo svrstati pod sociološko semantičko polje, no kako nisu u tolikoj mjeri zastupljeni ostavila sam ih za detaljnije istraživanje.

4.4. Glazbeno semantičko polje

Glavni motivi glazbenoga semantičkoga polja su razni tamburaški instrumenti, sviranje, grlo, pjesma, pjevanje, ples, kolo i mnogi drugi. Kada netko spomene Slavoniju, zasigurno su među prvim asocijacijama bećarac i tambure. Upravo je zato osmišljeno mnoštvo bećaraca u kojima se opjevavaju glazbeni motivi.

*Lipo ti je kad tambura bije,
još milije kad se dika smije.*

(Njikoš 1970: 144)

*Al' je nama u Kešinci fino,
svako večer u kolo se kreće.*

(Njikoš 1970: 168)

*Izmolit ću devet Očenaša,
da dobijem lolu tamburaša.*

(Ivančan 1988: 133)

4.5. Ljubavno semantičko polje

Ljubavno semantičko polje obuhvaća najzastupljenije teme i motive bećaraca, a to su, kao što sam već nekoliko puta navela, zavođenje, ašikovanje, ljubav, erotika i spolna žudnja. Rekla bih da su glavni motivi momci i djevojke, odnosno dike, lole, garavuše, curice itd., a dodatno su popraćeni gotovo svim, dosad spomenutim, motivima, ali i drugima te tako čine smislene cjeline ljubavno-erotske tematike.

Poznato je da ljubav može biti izvor sreće, ali da isto tako može nanositi i bol. Od kazivačica doznajem koji je izvor boli u prošlosti bio najčešći. „Danas se mladi zavole i svi su sretni, al' prije to ni bilo tako. Prije su roditelji morali odobriti bolje polovice svoje djece, a njima je bilo jako teško ugoditi.“¹⁵ To je dovelo do toga da mladi moraju skrivati svoje veze od obitelji i naroda pa se govorilo o tajnim ljubavima. Bilo je

¹⁵ Pavletić, Katica – bivša članica KUD-a „Lipovac“ (Dobrenići, kolovoz 2020.)

među mladima i nestašnih te nestrpljivih ljubavi. Neki su bili zaljubljeni u zauzete, ali nisu ometali njihove veze pa je tada riječ o zabranjenim ljubavima. Zna se da postoje i nesretne ljubavi, ali isto tako postoje i vjerne ljubavi. Sve se to može nazvati podtemama ljubavnoga semantičkoga polja.

Podtema rastajanja podrazumijeva dobrovoljno rastajanje, rastajanje zbog nečije prisile te rastajanje zbog nekih drugih razloga, npr. seoskog ogovaranja.

*Ja sam svome loli rekla neću,
dala otkaz k'o u poduzeću.*

(Ivančan 1988: 131)

*Puca srce k'o 'rastova kora,
što me dika ostaviti mora.*

(Njikoš 1970: 144)

*Žene suci, babe advokati,
samo glede gdje će dvoje stati.*

(Njikoš 1970: 46)

Nadalje, podtema zavođenja popraćena je motivima želje, pogleda, namigivanja, smješkanja ili zadirkivanja.

*Igram kolo, kosa mi se vije,
prika kola dika mi se smije.*

(Njikoš 1970: 149)

*Garavušo, kad bi moja bila,
moja bi se želja ispunila.*

(Njikoš 1970: 144)

Tajne, nestrpljive i zabranjene ljubavi od davnina su dio životne svakodnevice većine naroda. U Hrvatskoj ne samo da su postale inspiracija za bećarce nego i za mnoge druge oblike umjetnosti.

*U mom tršću¹⁶ sama je finina¹⁷,
dođi dragi kad padne škurina¹⁸.*

(Halovanić 2008: 44)

*Dođi dragi i večeras malo,
sinoć mi se ljubiti dopalo.*

(Pavletić, kolovoz 2020.)

*Lipa moja nafaldana krila¹⁹,
ljubila sam koga nisam smila.*

(Halovanić 2008: 51)

Kako postoje sretne i vjerne ljubavi, bez obzira na prepreke koje im se nađu na putu, tako postoje i one nevjerne i nesretne, koje iz svakojakih razloga nemaju sretan završetak. Takve pod teme su također aktualne u raznim oblicima umjetnosti jer su, kao i ove prethodne, i danas dio životne svakodnevice.

*Dođi dragi i večeras malo,
nemoj varat jer ćemo se karat²⁰.*

(Benić, kolovoz 2020.)

*Daleko sam od dragoga moga,
al' je srce jedno kraj drugoga.*

(Njikoš 1970: 148)

*Žalit ćeš me, moja lolo stara,
što me nisi uzeo za para.*

(Ivančan 1988: 118)

¹⁶ *tršće* – vinograd

¹⁷ *finina* – plemenito grožđe

¹⁸ *škurina* – mrak

¹⁹ *krila* – dio narodne nošnje Karlovačkoga Pokuplja

²⁰ *karanje* – svađanje

*Volim diku, i bojim se vruga,
uvijek mislim, druga mi je draga.*

(Ivančan 1988: 134)

Osim ljubavne, često je opjevana i erotska tematika. Kod takve tematike postoje pristojni bećarci koji svojim sadržajem samo upućuju na erotiku, a postoje i oni nepristojni koji izravno opjevavaju erotiku.

*Popela se curica na drvo,
drvo krivo, a ja podviriv'o.*

(Benić, kolovoz 2020.)

*Zlatica mu u krumpire stigla,
Jože praši, ona noge digla.*

(Benić, kolovoz 2020.)

5. Bećarac u Generalskome Stolu

Istraživanje o bećarcu na području Generalskog Stola proizašlo je iz ljubavi prema hrvatskoj kulturi i tradiciji, bavljenja folklorom i iz aktivnoga članstva u Kulturno-umjetničkome društvu „Lipovac“ iz Generalskog Stola.

Za početak će riječ biti o lokaciji i povijesti Generalskog Stola, a zatim će biti objašnjeno u kojim se prigodama i kontekstima bećarac izvodi na tome području, jesu li se tekstovi bećaraca sastavljali prije izvođenja ili su ih izvođači smišljali prilikom izvedbe te kako izvođači bećarca iz Generalskog Stola klasificiraju bećarce.

Jedna od kulturnih značajki toga mjesta je i *rozganje*, koje se kao i bećarac, nalazi na Listi nematerijalne kulturne baštine Republike Hrvatske. Stoga će se na kraju ovoga poglavlja govoriti o tome koliko su bećarci i rozgalice slični.

5.1. O Generalskome Stolu

Generalski Stol je malo mjesto u sastavu istoimene općine u Karlovačkoj županiji. Smješteno je „na prijelazu iz Panonske u Gorsku Hrvatsku, između Like, Korduna i Gorskog Kotara, jugozapadno od Duge Rese na prometnom pravcu prema Ogulinu. Geografski položaj Generalskog Stola pridonio je dobroj povezanosti s važnim prometnim pravcima: Jozefinskom cestom (1799.), prugom Zagreb-Rijeka (1873.) i autoputom Zagreb-Rijeka-Split u Bosiljevu“²¹. Zahvaljujući tome, kroz mjesto je prošlo mnogo ljudi, što turista, što usputnih prolaznika, ali i dalje mjesto nije toliko poznato i mnogi nisu čak niti čuli za njega. Okruženo je dvjema rijekama, Mrežnicom i Dobrom. Zbog predivna dvadeset i dva slapa, samo na području općine Generalski Stol, Mrežnica je postala popularna turistička destinacija. Turisti, koji su u zimsko vrijeme samo prolazili kroz Generalski Stol, zaključili su da je ondje najveselije za vrijeme maškara. „Ako i niste imali namjeru zastati ovdje, nemojte se iznenaditi ako vas na cesti zaustavi policajka na konju ili osobno glavno božanstvo starih Slavena, ipak je ovo podneblje lipe, svetog slavenskog drva.“²² To je ujedno i dokaz da se u mjestu još uvijek njeguju tradicijski običaji.

Iako je malo, mjesto Generalski Stol ima vrlo bogatu povijest, a najzanimljiviji dio povijesti je onaj prema kojemu je mjesto dobilo ime. Naime, ime Generalski Stol potječe iz 17. stoljeća, kada je „general Hrvatske Vojne Krajine, Vuk II. Krsto Frankopan na tome području imao svoje sjedište“²³, odnosno svoj generalski stol za kojim je stolovao i sudio. Mjesto Generalski Stol u srednjemu se vijeku nazivalo Lipovac zbog mnogobrojnog drveća lipe. Mjesto je zadržalo novi naziv, no da se ne zaboravi srednjovjekovno ime, kulturno-umjetničko društvo iz Generalskog Stola nazvano je „Lipovac“. Tako ne samo da je povijest ostala poznata novim naraštajima, nego je postala poznata i diljem Lijepe naše, ali i izvan njezinih granica.

²¹ <https://darkoantolkovic.wordpress.com/2017/11/19/povijest-opcine-generalski-stol/>, pristupljeno: 1. rujna 2020.

²² <https://visitkarlovacounty.hr/generalski-stol/>

²³ isto

5.2. Zastupljenost, prigode i način izvođenja bećarca u Generalskome Stolu

U današnje se vrijeme, na području Generalskog Stola, bećarac može čuti gotovo na svim pučkim događajima i privatnim slavljinama, a obično ga izvode članovi tamburaških i glazbenih sastava, ali i netko od ostalih prisutnih osoba. U tome slučaju nije se potrebno pitati smišljaju li izvođači tekstove na licu mjesta jer se uvijek izvode oni poznatiji stihovi koji se često čuju, ali i pročitaju na internetskim stranicama.

Davno prije, dok su bake i djedovi bili mojih godina, život je bio puno drugačiji i nije bilo potrebe za nekim velikim slavljinama da bi ljudi zapjevali i zaplesali. „*Mi smo se prije najviše sastajali na paši. Dok bi čuvali ovce lipo bi zapivali, a ako je bilo svirača, onda bi i zatanjali. Tako nam je brže prolazilo vrime.*“²⁴ Tako se, između ostaloga, izvodio i bećarac, nekada uz instrumentalnu pratnju, a nekada bez nje. Na području Generalskog Stola bilo je mnogo običaja koji nisu prošli bez pjesama. Čijalo, žetve i pranje rubine na rijeci kao običaj se više ne održavaju, berbe voća i povrća se više ne održavaju kao običaji nego se obavljaju kao obični poslovi. Zahvaljujući KUD-u „Lipovac“, neki od običaja ipak se rekonstruiraju i danas. To su ophodi *Jurjaša*²⁵ večer uoči Jurjeva, paljenje *Ivanjskoga krijesa* noć uoči Ivanje, obilazak mjesta u vrijeme maskara i spaljivanje lutke *Fašnika* te pisanje uskršnjih pisanica perom i voskom.

Slika 5.1. *Jurjaši* KUD-a „Lipovac“ Generalski Stol

²⁴ Benić, Roza – bivša članica KUD-a „Lipovac“ (Gornji Zvečaj, kolovoz 2020.)

²⁵ *Jurjaši* – muškarci koji ophode mjesto uoči Jurjeva

Svatovi su nešto drugačiji. Obitelji koje drže do tradicije svatove barem djelomično održavaju kao nekada, a one obitelji koje ne drže do tradicije, u svatovima imaju samo jednu tradicijsku scenu, a to je kićenje *barjaka* i *barjaktara*. KUD „Lipovac“ je 2015. godine prvi puta priredio i izveo glazbeno-scenski prikaz tradicijskog običaja svatova u Generalskome Stolu.

Slika 5.2. Prikaz svatovskih običaja (KUD „Lipovac“ Generalski Stol)

Kazivačice govore da su se ljudi prije više sastajali i družili nego danas jer nije bilo interneta, mobitela, računala i nije bio potreban razlog da se zapjeva. Čak nije bilo potrebe za pitanjem hoće li se zapjevati već su *počimalje*²⁶ samo zapjevale. Kako se razvijala tehnologija tako se i postepeno mijenjalo društvo i životna svakodnevnica. Ljudi se više ne sastaju na paši, livadama ili puteljcima.

Zanimljivo saznanje je da su na području Generalskoga Stola bečarce izvodile pretežito žene, za razliku od slavonskoga područja, na kojemu su bečarce uglavnom izvodili muškarci. Počimalje su bile nešto domišljatije od muških pjevača pa su one stihove bečaraca smišljale prilikom same izvedbe. Nekada su bili i smisleni i rimovani, a nekada manje uspješni, ali su se svejedno kao takvi otpjevali. Oni uspješniji su se bilježili i usmeno prenosili „s koljena na koljeno“. Muškarci su pjevali već ranije smišljene stihove, ali su pazili da se uklapaju u kontekst, pogotovo ako je bila riječ o muško-ženskom natpjevanju.

²⁶ *počimalja* – žena koja predvodi pjesmu

Slika 5.3. Kazivačice i izvođačice bečaraca u Generalskome Stolu – s lijeva: Roza Benić – Žuža i Katica Pavletić

Osim prikaza i održavanja tradicijskih običaja, izvođenja pjesama i plesova iz Generalskog Stola, KUD „Lipovac“ se bavi i koreografiranim folklorom. Točnije, prikazuje, izvodi i njeguje običaje, pjesme i plesove drugih krajeva Hrvatske pa tako i Slavonije, Srijema i Baranje. „Prilikom prikaza običaja ili izvedbe pjesama i plesova Generalskog Stola ili Panonske folklorne zone, izvođači bečaraca prije uvježbavanja moraju naučiti dobivene tekstove koje će izvoditi na sceni.“²⁷

Slika 5.4. KUD „Lipovac“ Generalski Stol izvodi baranjski bečarac

²⁷Legek, Lana – voditeljica KUD-a „Lipovac“ Generalski Stol (Duga Resa, kolovoz 2020.)

5.3. Klasifikacija bećarca u Generalskome Stolu

Na području Generalskoga Stola zabilježeno je mnogo stihova bećaraca, no vrlo je zanimljiva klasifikacija njihovih izvođačica i izvođača. Naime, Generalčani bećarac nikada nisu klasificirali samo prema tematici i motivima nego i prema onome tko ih izvodi te kada se izvode. „*Mi na selu prije nismo znali za stručne nazive i vrste bećaraca pa smo ih izmišljali sami, ali uglavnom smo svi imali slične pa čak i iste nazive.*“²⁸ Tako u Generalskome Stolu razlikuju muške, ženske, prigodne, zavičajne, skupe i proste bećarce. Zapravo su Generalčani na zanimljiv, ali vrlo dobar način klasificirali bećarce.

Muški i ženski bećarci se odnose za izvođače. Muški su oni koje izvode muškarci, obično upućeni ženama, ženski su oni koje izvode žene i uglavnom su upućeni muškome rodu. Tu spadaju bećarci ljubavne, erotske, sociološke i glazbene tematike.

*Lezi curo na jelovo granje,
pa ćeš znati što je milovanje.*

(Pavletić, kolovoz 2020.)

*Misliš dragi da me neće ni'ko,
moj golube, trojica me ljube.*

(Škrtić, kolovoz 2020.)

Prigodni bećarci se odnose na one kalendarske. Kao što kaže sami naziv skupine, to su bećarci koji se izvode u raznim prigodama.

*Svatovi se kite ružmarinom,
a mladenci dogodine sinom.*

(Škrtić, kolovoz 2020.)

Zavičajni bećarci su oni koji spadaju u etnološko semantičko polje. Razlika je u tome što nije glavni motiv selo, odnosno ne postoji jedan glavni motiv. Takvi bećarci

²⁸ Pavletić, Katica – bivša članica KUD-a „Lipovac“ (Dobrenići, kolovoz 2020.)

opjevavaju i selo, i krajolik, i mještane, odnosno cijeli zavičaj.

*Generalski Stol je od davnine,
generali dali su mu ime.*

(Pavletić, kolovoz 2020.)

Zapravo su najinteresantnije zadnje dvije skupine, skupi i prosti bećarci. Ne samo da je zanimljiv naziv tih dviju skupina nego i činjenica da su ti bećarci najizvođeniji, i prije i u današnje vrijeme. Skupi ili bezobrazni bećarci su oni kojima se ismijavaju i podbadaju lokalne i državne vlasti, pojedinci te susjedna mjesta i njihovi stanovnici. Prosti su oni koji obuhvaćaju erotsku tematiku, ali onu iz koje je ta erotika odmah jasno naglašena.

*Bosiljevo, evo starog grada,
lip je bome i lipo propada.*

(Halovanić 2008: 35)

*Bećarina stalno curu pita,
bi l' mu dala još malo kredita?*

(Halovanić 2008: 52)

5.4. Povezanost s rozgalicama

Rozganje je jedan od najstarijih načinja pjevanja u Hrvatskoj, odnosno glazbeni izričaj koji se, kao vrsta slična ojkanju, našao na UNESCO-voj Listi nematerijalne kulturne baštine. Karakteristično je za područje Karlovačkoga Pokuplja, a oduvijek se izvodilo uz pratnju tzv. *gucov*, koji su također zaštićeni od strane UNESCO-a. „Narod je glazbene sastave sastavljene od nekoliko violina (dvije ili tri) uz pratnju bajsice ili bugarije i bajsa nazivao *guci* (guslari, muzikaši i sl). Guci su egzistirali u središnjem (sjevernom) djelu Hrvatske (Hrv. Zagorje, Podravina, Međimurje, Karlovački kraj i dr.). Njihovo pojavljivanje zapisano je u 18. stoljeću i snažno se ukorijenilo u našu glazbenu

tradiciju.²⁹ Rozgalicama se nazivaju deseterački distisi koje izvode žene ili muškarci. Nekada su rozgali samo osobe starije životne dobi, no da se kulturna baština očuva i njeguje u budućnosti, danas na ovome području rozgaju i mladi naraštaji, a to se najbolje može vidjeti na manifestaciji *Večer selskih gucov*, koja se, u organizaciji Zajednice organizacija amaterskih kulturnih djelatnosti grada Karlovca, u Karlovcu održava svake godine u prosincu.

Gospođa Barka Škrtić, članica KUD-a „Lipovac“ Generalski Stol, izvođačica bečaraca te ujedno kazivačica za ovaj rad, već je nekoliko puta na *Smotri izvornoga folklora Karlovačke županije – „Igra kolo“* proglašena najboljom rozgaljom Karlovačke županije te istaknuta kao najbolji uzor mladim naraštajima.

Škrtić je godinama smišljala i zapisivala svoje tekstove koje su, nakon njezine izvedbe, mnoga kulturno-umjetnička društva u Karlovačkoj županiji bilježila i kasnije izvodila. Često je, kaže, stihove svojih rozgalica iskoristila kao stihove za bečarac pa je s njome teško bilo ući u tzv. bečarski dvoboj. Slijedi nekoliko kitica koje je Škrtić navela kao njoj najdraže, jer se iza svake krije neka njezina priča, i koje je najčešće pjevala i kao rozgalice i kao bečarce.

*Violino, drvo javorovo,
'ko te svir'o nikad ne bolov'o.*

*Kad zapjevam ovako malena,
srce puca da je od kamena.*

*Četiri sam prevarila vraga,
imaš sreću, tebe dragi neću.*

*Mene mama 'rani jabukama,
jabukama, jabuka sam sama.*

(Škrtić, kolovoz 2020.)

²⁹ <https://ethno.hr/guci/>, pristupljeno: 1. rujna 2020.

Slika 5.5. S lijeva: kazivačica i voditeljica KUD-a „Lipovac“ – Lana Legek te kazivačica i počimalja bećaraca i rozgalica - Barka Škrtić

Što se tiče sličnosti i razlika, rozgalica i bećarac su gotovo isti. Sastoje se od dvaju deseteračkih stihova, rimuju su, podrazumijevaju dvočlanost ili tročlanost, minijaturni su oblici i mogu ih izvoditi žene i muškarci. No, ipak postoje male razlike. Prva od njih je da se rozgalice, za razliku od bećaraca, nisu proširile po Hrvatskoj već se izvode strogo na području Karlovačkoga Pokuplja. Osim ako nije riječ o folklornim izvedbama. Nadalje, dok izvođače bećaraca može pratiti skupina pjevača, rozgalice izvodi samo jedna osoba i stihovi se ne ponavljaju. Mogu ih izvoditi i dvije osobe, ali samo tako da osoba A otpjeva prvi stih, a osoba B drugi. Kod bećaraca postoji natpjevavanje, no kod rozgalica se to najčešće naziva glazbenim dijalogom. I zadnja razlika je u tome da se bećarci mogu i ne moraju izvoditi uz instrumentalnu pratnju, a uz rozganje je instrumentalna pratnja neizostavna.

6. Zaključak

Bećarac je kao glazbeni izričaj u hrvatskome narodu poznat od 19. stoljeća, no njegovi se počeci naziru i krajem 18. stoljeća. Ljudi su smišljali tekstove, prenosili „s koljena na koljeno“, zapisivali i tako generacijama. Zahvaljujući tome, danas postoji mnogo etnomuzikoloških zapisa, audiozapisa i videozapisa koji se bave upravo bećarcem. Iz toga su proizašle i razne folklorne manifestacije koje su posvećene isključivo bećarcu. To je pridonijelo velikoj područnoj raslojenosti bećarca, koji se, u današnje vrijeme, izvodi u većini Hrvatske te u raznim prigodama.

Samo nekoliko karakteristika bilo je dovoljno da bećarac mogu prikazati kao usmenoknjiževni oblik. Ima ih zasigurno još, no za to je potrebno provesti dublje istraživanje. Kako prema motivsko-tematskim obilježjima razlikujemo vrste lirskih pjesama, tako možemo razlikovati i bećarce. Proučivši Kekezovu klasifikaciju poslovice prema semantičkim poljima, uspjela sam na isti način klasificirati i bećarce, prikupljene od kazivačica i iz stručne literature.

Tema bećarca potaknula me je da istražim bećarac na području Generalskoga Stola u čemu sam i uspjela. Otkrila sam kada i kako se izvodio bećarac, ali i zanimljivu činjenicu da su ga, za razliku od bećarca u Slavoniji, pretežito izvodile žene. Saznala sam i kako Generalčani klasificiraju bećarac. Budući da je za područje Generalskog Stola značajnije rozganje, odlučila sam napraviti malu usporedbu bećarca i rozgalice čiji rezultat je pokazao da su vrlo srodni oblici.

I bećarci i rozgalice opjevavaju događaje i običaje iz svakodnevnoga života, zabavljaju nas, ali i pričaju priče iz kojih izvlačimo dobre i loše pouke te se još uvijek prenose „s koljena na koljeno“. Na kraju ovoga rada mogu zaključiti da ne samo bećarac, nego i, ukratko prikazane, rozgalice, možemo definirati kao lirske, ruralne, minijaturne i intermenijalne usmenoknjiževne oblike. Takvo bogatstvo treba čuvati i njegovati dovijeka.

7. Sažetak

Bećarac kao usmenoknjiževni oblik

Bećarac as a Form of Oral Literature

Bećarac je vokalno-instrumentalni i usmenoknjiževni oblik karakterističan za područja Slavonije, Srijema i Baranje, no proširio se i na druga područja Republike Hrvatske. Njime se izriču društvene vrijednosti, misli ili osjećaji. Izvodi se tako da se izmjenjuju vodeći pjevači koji se ili nadovezuju na prethodnoga ili se nadmeću jedan s drugim. Tako među pjevačima nastaje tzv. glazbeni dijalog putem kojega se recipijentu šalje neka određena poruka. Deseteračke su distihe ljudi smišljali u raznim prigodama i za vrijeme tradicijskih običaja. Velika većina tekstova se prenosila „s koljena na koljeno“ i tako zapisivala pa su očuvani sve do danas, a s vremenima su nastajali i novi tekstovi. Bećarce razlikujemo prema motivsko-tematskim obilježjima. Kako je Kekez davnih dana ponudio svoj model klasifikacije poslovice, tako sam i ja ponudila svoju klasifikaciju bećaraca. Bećarce sam klasificirala prema kalendarskom, etnološkom, sociološkom, glazbenom i ljubavnom semantičkom polju. Istražila sam bećarac na području Generalskog Stola te sam ga usporedila s rozganjem, glazbenim izričajem karakterističnim za to područje.

Ključne riječi: *bećarac, usmena književnost, minimalizam, semantička polja, Generalski Stol, rozgalice*

8. Literatura

1. Bošković-Stulli, Maja. 1978. *Povijest hrvatske književnosti*, Knjiga 1. Liber, Mladost. Zagreb.
2. Botica, Stipe. 1995. *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*. Školska knjiga. Zagreb.
3. Chevalier, Jean; Gheerbrant, Alain. 2007. *Rječnik simbola*. Jesenski i Turk/Kulturni informativni centar. Zagreb.
4. Halovanić, Vladimir. 2008. *Zavičajni bećarci*. Halovanić. Duga Resa
5. Ivančan, Ivan. 1988. *Narodni plesovi i plesni običaji Požeške Kotline*. RO „Zrinski“ TIZ Čakovec. Zagreb.
6. Kekez, Josip. 1996. *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*. Matica hrvatska. Zagreb.
7. Leskovac, Mladen. 1968. *Bećarac u: Iz srpske književnosti 1*. Matica srpska. Novi Sad.
8. Malović, Lucija. 2020. *Bećarac – dio usmene književnosti*. Seminarski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Pula.
9. Njikoš, Julije. 1970. *Slavonijo, zemljo plemenita*. Matica hrvatska. Osijek.
10. Reljković, Matija-Antun. 1974. *Satir iliti divji čovik*. Glas Slavonije. Osijek.
11. Solar, Milivoj. 1976. *Teorija književnosti*. Školska knjiga. Zagreb.
12. Užarević, Josip. 2012. *Književni minimalizam*. Disput. Zagreb.

Web izvori:

1. *Ašikovanje* preuzeto: <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjet: 29. kolovoza 2020.
2. *Guci* preuzeto: <https://ethno.hr/guci/>, posjet: 1. rujna 2020.
3. *Korona bećarac* preuzeto: https://www.youtube.com/watch?v=k39P_PBPefo, posjet: 26. kolovoza 2020.
4. *Natpjevanje* preuzeto: https://www.youtube.com/watch?v=o3_xfHFjzCc, posjet: 21. kolovoza 2020.
5. *Ojkalica* preuzeto: <https://ethno.hr/ojkalica/>, posjet: 20. kolovoza 2020.
6. *Slučaj bećarac* preuzeto: <https://www.glas-slavonije.hr/283494/1/Slucaj-becarac->

[Policija-podigla-i-drugu-optuznicu-protiv-valpovackog-becara](#), posjet: 21. kolovoza 2020.

7. Švaler preuzeto: <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjet: 21. kolovoza 2020.

8. <http://baza-becaraca.hkcp.hr/povijest/>, posjet: 20. kolovoza 2020.

9. <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7153>, posjet: 20. kolovoza 2020.

10. <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/becarac-vokalno-instrumentalni-napjev-s-podrucja-slavonije-baranje-i-srijema/7156>, posjet: 20. kolovoza 2020.

11. <https://darkoantolkovic.wordpress.com/2017/11/19/povijest-opcine-generalski-stol/>, posjet: 1. rujna 2020.

12. <https://slavonski.hr/svjetska-godisnjica-becarca-unesco-je-prije-5-godina-na-popis-svjetske-nematerijalne-kulturne-bastine-uvrstio-i-becarac/>, posjet: 20. kolovoza 2020.

13. <http://vinkovackejeseni.hr/jeseni-su-milo-janje-moje-barem-da-su-u-godini-troje/>, posjet: 28. kolovoza 2020.

14. <http://www.hrvatskarijec.rs/vijest/A19449/Ljepota-hrvatskoga-folklor/>, posjet: 21. kolovoza 2020.

Kazivačice:

1. Benić, Roza – Žuža. 1936. Gornji Zvečaj. Kolovoz 2020.

2. Legek, Lana. 1988. Duga Resa. Kolovoz 2020.

3. Pavletić, Katica. 1934. Dobrenići. Kolovoz 2020.

4. Škrčić, Barka. 1946. Generalski Stol. Kolovoz 2020.